

Charakteristika ročníku 2003

Festival-seminář proběhne 23. - 30. srpna v Humpolci. Letošní ročník bude věnován českým historickým filmům dějově zasazeným do 16. - 18. století. Stejně jako před rokem, kdy jsme představili české „středověké“ filmy, se budou večerní projekce odehrávat v areálu zříceniny hradu Orlíku u Humpolce, čímž by mělo opět dojít k působivému souladu obsahu a formy. Tentokrát navíc divákům předložíme poměrně bohatší a pestřejší filmové menu.

Z předválečné tvorby uvedeme především Vávrovu komedii *Cech panen kutnohorských* (1938). V nabídce samozřejmě nemohou chybět ani obě „winterovky“, *Rozina sebranec* (1945) a *Nezbedný bakalář* (1946). Specialítkou bude Kolářův *Příchozí z temnot* (1921), historicko-fantastický výlet do rudolfínské doby.

Tvorbu 50. let by měly na prvním místě zastupovat komedie *Císařův pekař a Pekařův císař* (1951). Tady ovšem stojíme před zásadním dilematem: na jedné straně nelze těmto filmům upírat jejich výjimečnost, vzácný humorný nadhled v přístupu k dějinám, ale na druhé straně jsou - právě díky svým nesporným kvalitám - už příliš známé, „provařené“. Proto jejich zařazení do programu zvažujeme. Vhodné řešení by snad mohla přinést forma komentované projekce. Zcela jistě nebudou chybět Makovcovi *Ztracenci* (1956), natočení podle netypické Jiráskovy předlohy (jedna z *Vojenských povídek*) a svým ztvárněním předznamenávající umělecky svébytnou tvorbu následující dekády. Nevynecháme ovšem ani dobově poplatné adaptace klasických Jiráskových románů: Steklého *Temno* (1950) s démonickou karikaturou jezuita Koniáše v podání M. Růžka a Fričovy *Psohlavce* (1955), „vlastenecký film o našich západních hranicích“.

Žánrovou produkci 60. let představí Vlácilova *Ďáblova past* (1961), Zemanova *Bláznova kronika* (1964), Bočanova *Čest a sláva* (1968) a Vávrovo *Kladivo na čarodějnice* (1969). A pravděpodobně si ještě dovolíme drobné ohlédnutí za minulým ročníkem, takže k prvnímu filmu bychom přiřadili *Marketu Lazarovou* nebo *Údolí včel* a Bočanův snímek by se mohl setkat se svým poněkud sofistikovanějším příbuzným, Daňkovým *Královským omylem*. Protiváhou by se pak mohl stát některý díl husitské trilogie, pro srovnání asi nejlépe *Jan Hus*.

Normalizační kinematografie nám nabízí dvě Steklého komedie o panu Vokovi (1970 a 1979), ale v jejich případě do určité míry platí to, co jsme zde již uvedli o Fričově „rudolfínské“ veselohře; zvláště *Svatby pana Voka* zařazuje pravidelně do svého programu Česká televize. Přesnými dobovými reáliemi vyniká Rážův pohádkově laděný dobrodružný snímek *Poslední propadne peklu* (1982), dějově zasazený do roku 1611, kdy Rudolf II. povolal do Čech pasovské žoldnéře. Z druhé normalizační dekády nelze pominout Vávřův dvoudílný velkofilm *Putování Jana Amose* (1983). Vávra a Kratochvíl jím vlastně navázali na husitskou trilogii. Mírou deformace historické reality však tentokrát příběh posunuli téměř do polohy fantastického žánru. Zatímco Husovu „Boží pravdu“ dokázali obhájit jako nezbytnou daň dobovému koloritu, biskupa jednoty bratrské nechali pod dojmem válečných hrůz prohlédnout, dojít až na samý práh ateismu. Troškův *Poklad hraběte Chamaré* (1984), po dlouhé době adaptace Jiráskova románu, je z historického hlediska temnou pohádkou, tradičně negativním obrazem doby pobělohorské, způsobem filmového zpracování jde nicméně o nevšední dílo. V programu našeho festivalu se zaručeně objeví.

Nabízejí se různé tématické okruhy, rovněž na základě doby, do které jsou filmy dějově zasazeny. Tak před námi vyvstává oddíl doby rudolfínské, téma raně novověkých měst (*Cech panen kutnohorských; Počestné paní pardubické; „winterovky“*), třicetiletá válka (*Bláznova kronika; Čest a sláva; Putování Jana Amose; Komediant*) a doba pobělohorská, resp. doba „Temna“ (žádný z příslušných filmů, Vlácilovu *Ďáblova past* nevyjímaje, se nepokusil o přehodnocení tradičního vnímání této epochy).

Zvláštní oddíl by si zasloužily také historické komedie, už proto, že v naší kinematografii zcela převládá smrtelně vážný pohled na dějiny. Tyto filmy si nekladou primárně za cíl věrnou reflexi historických fakt. Přitom právě ony se těší nemalé popularitě. Tak postava Rudolfa II. u nás většinou odpovídá jeho hereckému ztvárnění J. Werichem (případně P. Landovským ve *Svatbách pana Voka*).

Hrané filmy v masovém měřítku zprostředkovávají obraz minulosti, formují historické povědomí. Přesto (proto?) je značná část historické obce nepokládá za téma. (Názorně se to projevilo během diskusního fóra Historie a média, které se konalo 19. 2. 2003 v Praze. Rozsáhlé téma zde bylo historiky redukováno na jejich „neblahé“ zkušenosti s novináři.) Ve srovnání s historickým filmem představuje odborná historiografie marginální, esoterickou záležitost. Z přísně pragmatického hlediska vlastně neexistuje. To je samozřejmě nadsázka, ale jen díky tomu, že v současnosti jsou dějiny (ve všech svých médiích, tištěnou historiografií nevyjímaje) žádaným zbožím a že český historický film se po roce 1989 nachází v krizi. Leč všeho jenom do času. Vedení Barrandova se již nechalo slyšet, že plánuje výrobu vlastních historických (velko)filmů.

I když je filmový mikrosvět pouhým zrcadlovým střípkem světa velkého, skutečného, na komplikovanosti mu to příliš neubírá. A hlavně, historie není nic mrtvého, jednou provždy odbytého; dějiny sestávají z příběhů, stále znovu objevovaných a nahlížených, které s každým dalším vypravěčem mohou nabývat nových překvapivých významů. Mohlo by se tedy zdát, že z čiré evidence odlišností mezi filmovou fikcí a historickou realitou nic bezprostředního nevyplývá. Jistě, je třeba si klást otázku, proč k oněm odchylkám došlo a co znamenají. Filmový obraz minulosti vypovídá také a zejména o době, kdy film vznikl. Nicméně „je naléhavým badatelským úkolem provést skutečně historiografický rozbor českých historických filmů“, zjistit, jak nakládají s vědeckými poznatky, dohledat jejich historiografické zdroje, právě proto, že slovo nemůže konkurovat obrazu, že především hranými filmy se utváří obecné historické povědomí. V tomto pojetí jde samozřejmě o hraniční problematiku, k níž by měly co říci i jiné obory, na prvním místě sociologie.

Cílem projektu „Film a dějiny“ je kompletně zmapovat český historický film. Ten chceme uchopit v první řadě jako svébytný fenomén zásadním způsobem ovlivňující historismus nejširších vrstev veřejnosti. Prezentace ucelených souborů tematicky stejnorodých filmů by měla být doprovázena přednáškami a diskusemi odborníků, tedy seminářem. A jak již bylo naznačeno, problematika vztahu filmu a dějin otevírá široké pole interdisciplinární spolupráci.

Petr Kopal

Kontakt: kopal@filmadejiny.cz